



ANNA WŁODARCZYK

STYL TERAPEUTYCZNY W PRACY NAUCZYCIELA POLONISTY

UNIVERSITAS

STYL TERAPEUTYCZNY W PRACY NAUCZYCIELA POLONISTY





tomy wydane:

- Tom I: POLONISTA W SZKOLE
PODSTAWY KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELA POLONISTY
red. Anna Janus-Sitarz
- Tom II: PRZYGOTOWANIE UCZNIA DO ODBIORU
RÓŻNYCH TEKSTÓW KULTURY
red. Anna Janus-Sitarz
- Tom III: DOSKONALENIE WARSZTATU
NAUCZYCIELA POLONISTY
red. Anna Janus-Sitarz
- Tom IV: Jadwiga Kowalikowa
NARODZINY NAUCZYCIELA POLONISTY.
SZKICE EDUKACYJNE
- Tom V: Patrycja Huget
OD DZIECIŃSTWA KU MŁODOŚCI.
PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE
PODSTAWY KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELA POLONISTY

w przygotowaniu:

- Tom VII: SZKOLNE SPOTKANIA Z LITERATURĄ
red. Anna Janus-Sitarz

ANNA WŁODARCZYK

STYL TERAPEUTYCZNY W PRACY
NAUCZYCIELA POLONISTY

KRAKÓW

© Copyright by Anna Włodarczyk and Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2007

ISBN 97883-242-1059-6
TAiWPN UNIVERSITAS

Opracowanie redakcyjne
Jolanta Stal

Projekt okładki, stron tytułowych i logo serii
Sepielak

Spis treści

Anna Janus-Sitarz, <i>Nauczyciel – przyjaciel – terapeuta</i>	9
Wprowadzenie	11
Rozdział I	
Humanizm – odkrywanie osobowości nauczyciela–terapeuty ...	21
I.1. Pedagogika personalistyczna – podmiotowość nauczyciela i ucznia w procesie kształcenia	36
I.2. Psychologia humanistyczna – dojrzewanie osobowości nauczyciela i ucznia na drodze niedyrektywnego modelu kształcenia	42
I.3. Terapia a styl terapeutyczny – cechy skutecznego nauczyciela–terapeuty	55
I.4. Styl terapeutyczny jako osobista teoria nauczania	64
Suplementy metodyczne	
Terapeutyczna relacja wg Carla Rogersa	71
Inteligencja emocjonalna a satysfakcja zawodowa	73
Cechy nauczyciela posługującego się stylem terapeutycznym	75
Rozdział II	
Zdarzenia krytyczne w nauczaniu – budowanie refleksyjnej postawy nauczyciela	79
II.1. Co się nie zdarzyło	96
<i>Zdarzenie 1: Konsekwencje</i>	97

II.2. Kolejne „dlaczego?”	100
<i>Zdarzenie 2: Własny wybór</i>	100
II.3. Rozpoznawanie dylematu	104
<i>Zdarzenie 3: Holding</i>	105
II.4. Analiza teorii osobistej	108
<i>Zdarzenie 4: Gwałt</i>	109
<i>Załącznik nr 1 – refleksja uczennicy, dotycząca filmu</i> <i>Ono Małgorzaty Szumowskiej</i>	113
<i>Załącznik nr 2 – List uczennicy</i>	113

Suplementy metodyczne

Autorefleksja nauczyciela	117
Refleksyjne nauczanie–uczenie się	119
Budowanie więzi nauczyciel–uczeń	121

Rozdział III

Analiza transakcyjna – odkrywanie relacji nauczyciel–uczeń

w sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych	123
III.1. Gry przerywające tok lekcji – <i>Awantura</i>	141
III.2. Gry upokarzające – <i>Drewniana noga</i>	145
III.3. Gry kusicielskie – <i>Zrób coś dla mnie</i>	148

Suplementy metodyczne

Inteligencja emocjonalna	155
Kwestionariusz samooceny nauczyciela	157
Badanie własnego wizerunku z perspektywy uczniów	161

Rozdział IV

Istota stylu terapeutycznego na lekcjach języka polskiego

IV.1. <i>Akademia Pana Kleksa</i> Jana Brzechwy – zabawa terapeutyczna o charakterze twórczym	176
<i>Konspekt I</i>	180
<i>Konspekt II</i>	184
IV.2. <i>Gałąź</i> Tadeusza Różewicza – śledztwo jako metoda identyfikacji postaw	186
<i>Konspekt III</i>	190
<i>Konspekt IV</i>	194
IV.3. <i>Folwark zwierzęcy</i> George’a Orwella – drama jako metoda autopsychoterapii	196
<i>Konspekt V</i>	199

IV.4. <i>Cierpienia Młodego Werthera</i> J. W. Goethego – portret	
psychologiczny samobójcy	201
<i>Konspekt VI</i>	205
<i>Konspekt VII</i>	207

Suplementy metodyczne

Projekt pięciu lekcji z lekturą dodatkową – Paweł Huelle, <i>Weiser</i> <i>Dawidek</i>	213
---	-----

Podsumowanie	223
---------------------------	-----

Wybór literatury wykorzystanej i zalecanej	231
---	-----

Spis rysunków	235
----------------------------	-----

Spis tabel	236
-------------------------	-----

ANNA JANUS-SITARZ

Nauczyciel – przyjaciel – terapeuta

Określenie stylu nauczania w znacznej mierze zdeterminowane jest nie tyle cechami osobowości nauczyciela (autorytarny, partnerski, inspirujący...), ile celami kształcenia, jakie on sobie stawia. Opisu tego stylu dopełniają odpowiedzi na pytania o to, co jest w edukacji najważniejsze. Czy będzie to przekazywanie wiedzy (uporządkowanej, wyselekcjonowanej, pragmatycznej...), wprowadzenie w świat kultury i dostarczenie narzędzi jej wartościowania, przygotowanie do życia w społeczeństwie w zgodzie z jego ustalonymi normami, prawami i obowiązkami? A może nacisk zostanie położony nie na takie przystosowanie jednostki do wejścia w ustabilizowany układ, ale – wyzwalenie jej potencjalnych możliwości, by układ ten mogła ona zmieniać: burzyć i budować, tworzyć nowe wynalazki, struktury, dzieła? A może najważniejsze jest wspieranie każdego młodego człowieka w jego indywidualnym rozwoju, pomaganie mu w osiągnięciu sukcesu na miarę jego możliwości, życzliwe towarzyszenie mu w pokonywaniu trudnej drogi do dorosłości? Z pewnością idealną sytuacją jest taka, gdy respektuje się wszystkie te dydaktyczne cele i pedagogiczne powinności.

W poczuciu odpowiedzialności za przyszłość ucznia nauczyciel powinien nie tylko godzić role przewodnika, osoby inspiro-

jącej do działania i przyjaciela–terapeuty, ale i dokonywać stałej samokontroli, czy którejś z tych ról nie zaniedbuje.

O doskonaleniu się nauczyciela polonisty w funkcji terapeuty pisze Anna Włodarczyk, doktorantka Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wykorzystała ona swe pierwsze nauczycielskie doświadczenia, sięgając nawet po dogłębnie przemyślane wspomnienia ze studenckich praktyk pedagogicznych, by przekonywać czytelnika, że młodzieńczy entuzjazm i otwarcie na potrzeby uczniów muszą zostać wsparte psychologiczną wiedzą, krytyczną autorefleksją i gotowością do doskonalenia własnych umiejętności.

Zarówno z przytaczanych teorii i analiz, jak i z wszystkich interpretowanych przykładów autentycznych zdarzeń szkolnych przebija przekonanie, że powołaniem nauczyciela jest pochylene się nad potrzebami ucznia. Aby udzielić wychowankowi skutecznej pomocy, trzeba umieć zdiagnozować jego zachowanie, będące często przejawem problemów psychologicznych, i trzeba znać sposoby ich rozwiązywania. Tu niezbędna jest wiedza psychologiczno-pedagogiczna, umiejętność analizowania i porównywania przeszłych zdarzeń oraz stała i krytyczna obserwacja efektów własnych działań w roli nauczyciela. Przede wszystkim jednak potrzebna jest gotowość do doskonalenia nie tylko swych umiejętności, ale i siły własnej wyobraźni, intuicji, emocjonalnego zaangażowania. Pomocne w tym, zarówno dla młodych, jak i doświadczonych nauczycieli, mogą okazać się, umieszczone w suplementach, kwestionariusze samooceny i testy na sprawdzenie osobistych talentów pedagogicznych i predyspozycji, a także braków, słabości.

Książkę uzupełniają pomysły na ciekawe lekcje języka polskiego, atrakcyjne metodycznie, nakierowane na rozwijanie w uczniu umiejętności radzenia sobie z kłopotami, werbalizowanie własnych niepokojów, dojrzewanie ku dorosłości. Dobrana w sposób przemyślany lektura szkolna i umiejętne poprowadzenie spotkania z literaturą, światem jej bohaterów, może stać się dla nauczyciela polonisty znakomitym pomostem ułatwiającym mu kontakt z wychowankami. Dla młodych ludzi wspólne czytanie i dyskusowanie o dylematach postaci literackich to dobry sposób na rozpoznawanie własnych problemów i zmierzenie się z trudnościami w ich rozwiązywaniu.

Wprowadzenie

Nauczyciele zawsze byli i będą ważnymi osobami w życiu swoich wychowanków. Mogą pozytywnie wpływać na ich życie, dlatego praca z młodymi ludźmi zawsze daje wiele satysfakcji. Pomoc udzielona w porę nie tylko zaspokoi aktualną potrzebę, ale nierzadko pozwoli zapobiec pogłębieniu się problemu. Edukacja to nie tylko przekazywanie wiedzy i tworzenie środowiska sprzyjającego jej przekazywaniu, ale także troska o całościowe potrzeby danej osoby. (...) Służąc im umiejętnościami terapeutycznymi, możemy się zbliżyć do celu, jakim jest wszechstronna edukacja uczniów.

Gail King, *Umiejętności terapeutyczne nauczyciela*, GWP, Gdańsk 2003, s. 111.

Specyfiką każdego spotkania dydaktycznego jest ciągle konfrontowanie się dwóch stron swoistego dialogu – nauczyciela i ucznia. Można powiedzieć, że każdorazowe spotkanie jest właściwie przychodzeniem „osoby do drugiej osoby”. To Rogeriańskie sformułowanie implikuje co najmniej dwa znaczenia dydaktycznej relacji, uwzględniające specyfikę danej roli społecznej oraz indywidualność osobowości nauczyciela i ucznia. W ten sposób

zarysowuje się choćby charakter terapeutycznej relacji i specyficzny styl nauczania.

Szczególnie w przypadku świeżo upieczonych nauczycieli i studentów–praktykantów dochodzi do swoistego przeobrażenia, gdy, usiłując wyzwolić się z uczniowskiej perspektywy, chcą przyjąć nauczycielską. Często, w poczuciu zaskoczenia i bezradności, w końcu uzmysławiają sobie, że bycie nauczycielem nie ogranicza się do poznania kilku metodycznych sztuczek i ich praktycznego zastosowania. Praktyka szkolna już od początku wymaga systematycznego doskonalenia warsztatu pracy. Przyjdzie im zatem być nauczycielami pełniącymi funkcję pedagoga, psychologa, czasami też terapeuty i doradcy, a także osoby wspierającej i stawiającej diagnozy. Jednak wcale nie oznacza to, że stają się oni ekspertami w wymienionych dziedzinach, lecz to, że mogą i powinni świadomie posłużyć się wiedzą, by dostosować własny styl nauczania do potrzeb swoich uczniów.

Tzw. „obrót sceny”, będący dość typowym momentem krytycznym w praktyce początkujących nauczycieli, choć zapewne nie rzadziej spotykanym w pracy doświadczonych pedagogów, uzmysławia, że nauczanie pojmowane jako przekazywanie wiedzy to jeszcze nie wszystko. Codziennie bowiem dokonujemy różnych wyborów, rozwiązujemy dylematy albo bijemy się z myślami, po prostu reagujemy na określone bodźce. Ale zawsze reagujemy w określony sposób, choćby był on najbardziej spontaniczny, racjonalny czy wartościujący.

Według analizy transakcyjnej Erica Berne’a nieustannie zachodzi w nas swoisty dialog pomiędzy trzema stanami *ego*: Dorosłego (racjonalnego, wyważonego i obiektywnego), Dziecka (spontanicznego, zbuntowanego lub podporządkowanego) i Rodzica (wartościującego, nakazującego bądź opiekuńczego). Najtrudniej osiągnąć nam status Dorosłego, swoistego mediatora pomiędzy Dzieckiem a Rodzicem, gdzie świadomość i wiedza o sobie odgrywają główną rolę w kierowaniu swoim zachowaniem i wszelkimi działaniami.

Dlatego „warto wiedzieć, kim jesteśmy”¹; zadawać sobie to pytanie; szukać odpowiedzi, a tym samym stawać się refleksyj-

¹ David Tripp, *Zdarzenia krytyczne w nauczaniu. Kształtowanie profesjonalnego osądu*, WSiP, Warszawa 1996, s. 173.

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

